

Kent Sahnesinde Kentli ve Mekanın Keşfi

' Onlar, kör oldukları için kentsel metni okuyamayabilirler fakat onu tekrar yazarak, değiştirip, biçimlendirme kabiliyetine sahiptirler. Onların aktivitelerini anlama çabası gerçeği görülür kılar... ' (De Certeau, 1984).

Mekan, mekanı anlamak, kurgulamak, tasarlamak... Sadece mimarın ya da mimarlığın değil, yüzyıllardır bir çok bilim ve sanat dalının, bilim insanı ve sanatçının uğraş konusu olmuştur. Mekanı tanımlamak için gerekli görülen bu multidisipliner çabalar, bize mekanın fiziksel bir oluşumdan daha fazlası olduğunu söyler. Gelişimin, dönüşümün bir hayli hızlı ve büyük olduğu günümüz metropollerinde ise zaten üzerinde tartışmaların sürdüğü mekan kavramının kent ile birlikte aynı derecede ve hızda dönüşmesini de kaçınılmaz kılmıştır. Mekanı günümüz kent zemininde tanımlamak artık çok daha zor olmuştur.

Mekan tanımını fiziksel yapısından öteye taşıyarak sosyal ifadesine vurgu yapan Lefebvre (1974)' e göre mekan toplumsal bir üründür ve her toplum mekanı farklı üretim biçimleri ile üretmiştir, üretmeye devam etmektedir. Lefebvre bu üretim biçimlerini tariflemek için kurgulanan bir mekan trialektiğinden bahseder: yaşanılan, tasarlanan ve anlamlandırılan mekan¹.

Bununla beraber kentteki mekana ise Lefebvre' nin yaptığı gibi insan ile ilişkilendirilip bakıldığında, onun aynı zamanda belirli bir mücadelenin alanı, mücadele konusunun da ta kendisi olduğu görülebilir. Bu mücadele sürecinde kentli pek sık karşılaşmadığımız türden üretimler ve dönüşümler ile kentsel mekanı tahmin edilenin dışında biçimlendirme ve kullanma yeteneğine sahiptir. Oysa ki kentsel mekanın gündelik hayatta temsil ettiği ya da tasarlandığı düzeyde kullanılmaması, mekansal pratikte kendini gösterememesi, Lefebvre ve Harvey' in '*Eskiden bildiğimiz, hayal ettiğimiz şehrin yeniden inşası mümkün olmazcasına, hızla yok olmakta*' sonucuna ister istemez katılmamıza neden oluyor idi. Fakat Harvey (2012)' in önerdiği gibi temsilleri, karşı duruşu, kent hakkını ortaya koymak için şehri gönlünce şekillendirebilme, kentteki metni okuyamasan da yazma kabiliyetinin farkına varabilme kentteki mekan kurgusunun ve biçiminin değişmesinde büyük roller oynamaya başladı. Böylelikle kentli

¹ Yaşanılan mekan, gündelik yaşam pratikleri denilen gün içindeki rutin insan faaliyetlerine ev sahipliği yapan mekanlardır. Kısaca toplumun mekanının üretimidir. Tasarlanan ya da soyut mekanda mekanın temsil ettikleri öne çıkar. Herkes tarafından bilinmeyen ifadeleri, jargonu içeren mekanların bütünüdür. Buradaki mekan üretimi mimar, plancı gibi belirli uzmanların kendi uzmanlık dalları çerçevesinde ürettikleri mekanlardan bahsedilmektedir. Anlamlandırılan mekan (temsilin mekanı) ise hakim olanı kıran, mekansal pratiklerin mekanıdır. Mekanın anlattıklarının yerine, anlatılmak istenilenin mekana uyarlanmış halidir.

yok olmakta olan şehirleri yeniden inşa edebileceğini gördü ve kentteki mekanı tekrar yetiştirmek için can suyu katmayı başarmış oldu diyebiliriz.

Kenti içinden geldiği gibi değiştirip dönüştürebilme hakkı ve yetisine sahip olmak... Bu cümlelerin ne anlama geldiği aslında ona kimin, nasıl anlam verdiği ile ilgilidir. Bir müteahhitin de bu hakkı kendinde görmesi gayet doğaldır, bir evsizin de. Fakat Marx' ın Kapital' de bahsettiği gibi hak üstünlüğünün her zaman güçlüde olması, bize bir evsizin kent üzerinde hiçbir zaman bir talepte bulunamayacağı yargısına alıştırmıştır. Bu durumda kentte mekanın ve mekanı tasarlayanların güçlüğünün hakimiyeti altına girdiğini, farkına varmadan çoktan kabul etmişizdir.

Kentteki mekansal egemenliğin belirli tekellerde kaybolmaya başlaması ile, kent sahnesinde sergilenen oyunda, kentli insan, o sahneye bakan koltuğunda oturmaya devam etmekte ve sadece seyretmektedir. Oyunun içinde yer verilmemesinden öte; güç sahibi kişilerce kurgulanan mekanın aslında kentli kişiye, kullanıcıya ait olduğu, nasıl kullanacağı farkındalığı bile oluşturulamamıştır. İnsanlar, yaşadıkları yapılar, sokaklar, parklar ve kentlerin kullanımında söz sahibi olmak isterler. Uzaktaki profesyonellerce yönetilen ve kararlar verilen mekan üzerinde sadece tüketici ve izleyici olmaktan daha fazlasını talep etmek haklarıdır. Uzay mekiğinde hızla ilerleyen sadece bir dizi yolcudan farklı olarak, rota üzerinde değişiklik yapabileceklerini, yardımcı pilotluğa aday olduklarını savunmaları gayet doğaldır. Fakat bu süreçte kullanıcı açısından önemli olan nokta '*farkındalık*' tır. Mekanı nasıl kullanmaları gerektiğini, deneyimledikleri takdirde ortaya çıkacak sonuçları bilmeleri gerekir. Ayrıca farkındalığa kardeş bir kelime olarak '*katılım*' ön plana çıkar. Çünkü farkındalık olmadan yapılan katılım çevresinden habersiz olmayı ve çirkinliği ortaya çıkarır iken, katılımsız farkındalık ise hayal kırıklığı ve yabancılaşma ile son bulur (Sommer, 1972).

Gezi Parkı Direnişinde de kentli bilincinin oluşması, kent hakkı olgusunun da benimsenmesi ile kamusal mekanın ve yaşadığı kentte yanı başındaki yerin kendine ait olduğunun farkındalığı -ben bana ait olanı kullanmasını çok daha iyi bilirim, onu nasıl kullanacağımın farkındayım dercesine- kentli kullanıcı üzerinde kendini gösterir. 'Farkındalık' ile birlikte çalışan 'katılım' sayesinde Lefebvre' nin bahsettiği soyut mekanın temsil ettiği değerler dönüşüp, değişmeye başlamıştır. Gündelik kentli hareketleri ile harmanlanan mekan ayrıca ifade etmeye çalıştığı sosyo-politik değerler ile de mimari olanın ötesine geçmiştir. Kentteki mekan içinde farklı temsilleri olan farklı mekanlar üretilmiştir (mekan içinde mekan). Doğrudan yaşanan gündelik yaşam karmaşık ve yeniden kodlamalarla, baskın soyutlamalara direnen ve onların örtük eleştirisini de içeren mekânlar kendini göstermeye başlamıştır.

Kentteki kullanıcı tarafından şimdiye kadar benimsenen ya da benimsenemeyen kentsel mekan ani bir devrim ile bu sefer kentlinin hakimiyeti altına girmiş, onun ifade etmeye çalıştığını temsil eden, taktik² içeren yeniden üretimlere dönüşmüştür. Zayıf olan kendi sanatını icra ederek asıl istediğini ifade edebilecek zemini mekan üzerinde hazırlar. Onu kurcalayarak, bazen onunla oynayarak kendine bu sistem içerisinde yer edinir ve oynadığı çevreyi kendine mal eder. Bu durum bir mekana ait kimlik ve iktidar tanımlamalarına, stratejilerine³ karşı tercüme edilemeyen bir eylem olarak karşımıza çıkar (Tan, 2008). Bir yandan karşı duruşu temsil eden mekan (mekanın temsili), aynı zamanda karşı durulan ile anlaşmayı sağlayacak olmalıdır. Bu alışılmamış durum sürecinde mekan çok daha farklı mekanlara evrilir, mekan içinde daha başka akılcı mekanlar, kullanımlar mantarlar gibi bitiverir.

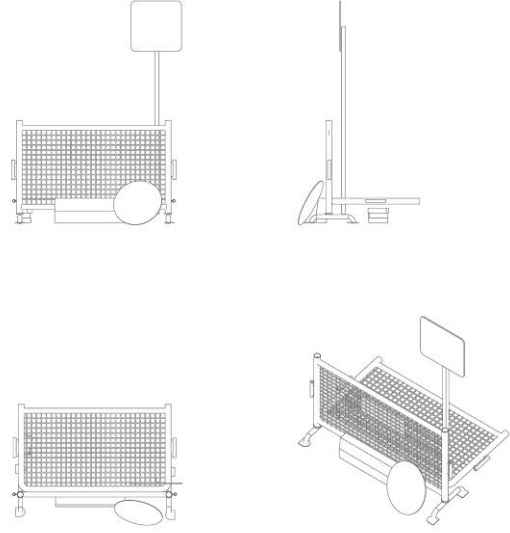
Gezi Parkında kentte hak arama, yerin, mekanın ve onun potansiyellerinin farkında olma, katılım ve taktikler ile biraraya gelen ifadeler sayesinde kentteki mekan oldukça düşündürücü bir hal almıştır. Bununla beraber gücünü bulunduğu mekanın dinamiklerinden alan, o mekanın sunabildiği olanaklar (malzeme, iş gücü, işçilik...) ile beden bulmuş, estetik kaygılardan öte daha farklı temsilleri taşıyan olmuşlardır. Burada kurulan yaşamlar kentte mekanın daha farklı nasıl yeniden üretilebileceğinin birer kanıtıdır.

Gezi Parkı, kentte yaşam mekanı kesitleri (fotoğraflar: Herkes İçin Mimarlık, <http://occupygeziarchitecture.tumblr.com/>)

² 'Taktik' Certeau (1984)' nun tanımı ile gündelik yaşam pratikleri dahilinde kamusal mekanda kullanıcının müdahaleleri, hakim söylemin, iktidarın düzenleme ve disiplinine karşı koyma ya da bu disiplinli düzenleme içindeki boşlukları keşfedip içlerine sızmak.

³ 'Strateji' daha çok iktidarın kurum ve yapıları tarafından tanımlanan, somut davranışlar ile kentsel çevreyi düzenleme ve kendinin yapma yolu.

Gezi'de serbest kürsü(fotoğraf/çizim:Herkes İçin Mimarlık, <http://occupygeziarchitecture.tumblr.com/>)

Kentte mekan ve yerin farkına varmak ne demek en güzel şekilde örneklendiren olmuştur Gezi Parkı Direnişi. Bu süreçte 'en azından Gezi Parkı diye bir yer varmış, bunu öğrendik, kentteki mekanlardan parkın park, sokağın sokak, meydanın meydan olarak kalmasını istemek ile şehrin konuşması ne demek onu keşfettik' diyordu birçok insan.

Park, park olarak kalması ve öyle kullanılması içindi, fakat bunu talep sürecinde park ile beraber kentteki birçok kamusal alan alışılmış işlevlerinin ötesine çıkarıldı. Özne ve nesne (mekan-kullanıcı) birlikteliği artık çok farklı tanımlanıyordu. Park içinde kurulan kütüphaneler, bostanlar, bahçeler, yiyecek içecek dağıtan otellerin restoranlarından alışkın olduğumuz uzun masalar... Apartman pencereleri eczane görevi görüyor, camiler birer hastane olmuş, sokaklardaki duvarlar ise sanal mekandaki fikirlerin somutlaşmış bedenleriydi.

Gezi' de kütüphane

Açık eczane

Çocuk oyun alanı

(fotoğraflar: Yazar)

Fiziksel mekanı bu denli değiştiren ve dönüştüren bireylerin taktikleri ve bir araya gelmesi yani katılımı: sanal mekânın biraraya getirme özelliğinin önemi bu noktada devreye girmiş

oluyordu. Öte yandan, sanal mekan, sadece insanları bir araya getiren, katalizör olan araç değil, kendi içinde de fiziksel mekandaki oluşumların, yaratıcılık ve ifade biçimlerinin elle tutulamayan halini gayet iyi yansıtmıştır. Sanal ve reel müttefikliği ile tanık olduğumuz üretimler bir dijital ekrandaydı, bir kamusal mekanda. Kırmızı elbiseli kadın kimi zaman internette direniş günlüğü tutan bir bloğun logosu, kimi zamanda gezi parkı hatırası arka fonu idi.

Kırmızı elbiseli kadın karikatürü

Gezi Parkı hatırası (fotoğraf:<http://www.beyazgazete.com/>)

Burada, birçok alanda bahsedebileceğimiz dönüşümler ve üretimler bizlere kentteki kamusal mekanda ayrıca yer alan hem grafik uygulamalarının, hem mekansal ve malzeme kullanımların, hem de performatif sanatların ifade biçimlerinin nasıl estetik kaygılar dışında ve mimarsız bir devrime dönüştüğünü öğretmiştir. Yeni bir dil ve alfabe ile kentte mekan kavramının yeniden yapılandırıldığını göstermiştir.

Kentte yaşıyor olma farkındalığı ile kentlilik bilincinin oturuyor olması, kentte talep edilenler arasında kentsel mekan hakkını da dahil etmektedir. Tschumi (1994)' un değindiği gibi tüm kamusal mekanlarıyla kent, içinden akan olayların ve yaşamların bıraktığı görünür-görünmez izlerle yeniden 'bizim' dir (Aysev'in aktarımıyla, 2013). Yaşadığı yer için söz sahibi olma, pasif bir seyirciden öte kamusal mekanda gönlünce oyun sahneleme isteği ve kentli kullanıcının, stratejilere karşı oluşturduğu taktikler dahilinde dönüştürdüğü mekanlar. Herbiri sadece belirli kişilerin anlayabileceği soyut olanı anlatmaktan öte, herkesin anlayabileceği bir ifadenin temsili konumundadır. Gezi Direnişi sürecinde de mekanın bu şekilde yeniden üretildiği, kentte mekanın sadece pasif, orada duran fiziksel bir öge olmadığı, yaratıcılığın ve taktikler olarak adlandırdığımız üretimlerin yokluklar ve baskılar altında olageldiği bence bir gerçektir. Ürettiğimiz mekanlar, üretilen mekan ile de biçimlendirdiğimiz kentler daha sonra da bizleri biçimlendirmeye başlayacaktır. Yarattığımız izler, bizi tekrar izleyecektir.

Kaynakça

Aysev, E., 2013, Yirmibir Mimarlık Tasarım Mekan, Gezi Parkı Mimar(sız)lığı: Gezi Parkından Kent, Mimarlık ve Tasarım Bağlamında Neler Öğrendik?, sayı: 121, syf. 38.

Certeau, M., 1984, The practice of everyday life, University of California Press, London.

Harvey, D., 2012, Rebel Cities From The Right To the City To The Urban Revolution, Londra.

Herkes İçin Mimarlık (Architecture for All), Tüm çizimler ve fotoğraflar: Ayşe Selin Gürel, Beyza Derbentoğulları, Burçak Sönmez, Ceren Kılıç, Ceren Sözer, Erdem Tüzün, ErdemÜngür, Emre Gündoğdu, H. Cenk Dereli, Hayrettin Günç, Kerem Özcan, Merve Gül Özokçu, Yasemin Sünbül, Yelta Köm.

Lefebvre, H., 1974, The Production of Space, Blackwell Publishing, Paris.

Sommer, R., 1972, Design Awareness, Rinehart Press, San Francisco.

Tan, P., 2008, Mikro Ölçekte Kentsel Mekan: Mimarinin Ötesine Geçmek, Arradamento, syf. 59-62.

Tschumi, B., 1994, Event-Cities, MIT press, Cambridge.

<http://occupygeziarchitecture.tumblr.com/>, 22.03.2014

<http://www.beyazgazete.com/haber/2013/6/9/abd-de-gezi-parki-protestosu-1836302.html>, 22.03.2014

<http://herkesicinmimarlik.org/>, 22.03.2014